

Simai Mihály:

A VILÁG SZOCIÁLIS HELYZETE ÉS A 2010-ES VILÁGCSÚCS

Az ENSZ 65. tehát most folyó közgyűlése különleges jelentőségű. Nemcsak azért, mert mintegy 140 államfő és kormányfő részvételével rendezett globális csúcs nyitotta meg, hanem a napirendjén szereplő kérdések jellege és fontossága miatt is. A XXI század első évtizedére jellemző halmozott válságok hosszabbtávú következményei súlyosbították bolygónk szociális problémáit, számottevően kiszélesítették azokat a problémákat, és kihívásokat, amelyekre a Világszervezet tagállamainak közös választ kell keresni és adni. Ez a feladat összekapcsolódik a beszámolási kötelezettséggel arról, hogy meddig jutott a világ a 2000-ben lezajlott Millenneumi Világcsúcson megfogalmazott 15 évre szóló fejlesztési célok megvalósításában és melyek a még hátra lévő 5 évben teljesítendő feladatok.

Tíz évvel ezelőtt 147 államfő és kormányfő részvételével fogadták el a Millenneumi Deklarációt. Az ENSZ tagállamai az emberiség addigi történelmében példa nélkül álló közös kötelezettséget vállaltak arra, hogy mennyiségileg meghatározott, tehát nemcsak „általában” számonkérhető célokat tűznek ki a szegénység legrosszabb formáinak mérséklésére, a krónikus éhség enyhítésére, a higiéniai, egészségügyi viszonyok javítására, a nők egyenjogúságának, erősítésére, az oktatás hozzáférhetőbbé tételére, a környezeti fenntarthatóság előmozdítására és új típusú partneri viszonyok kiépítésére az államok között. A kitűzött célok időarányos teljesítéséről a Világszervezet köteles rendszeresen számot adni a világnak, s ilyen számadás volt a csúcstalálkozó.

A világcsúcs előkészítése és vitája keretet adott a hosszabbtávú változások áttekintésére, és programot vázolt fel a globális együttműködés, valamint az államok feladatainak meghatározására a következő 5 évre is. Az állam és kormányfők előre elkészített rövid felszólalásaiból is kitűnt, hogy továbbra is fontosnak tartják és támogatják az ENSZ kezdeményező és szervező munkáját a millenniumi fejlesztési célok megvalósítása érdekében. További fontos és általános vélemény volt annak hangsúlyozása, hogy a szociális, a gazdasági és ökológia problémák globálisan és az államok keretei között is szorosan összekapcsolódnak s enek a jövő cselekvésben is tükröződnie kell. Centrális jelentőségűek azonban a szociális viszonyok.

A Világcsúcs előkészítését támogatni kívánó dokumentumok, tanulmányok, elemzések döntő többsége, amelyeket az ENSZ-ben és különböző más nemzetközi szervezetekben, kutatóintézetekben vagy társadalmi mozgalmak keretében készítettek, lényegében a szociális viszonyokkal foglalkoztak. Ehhez kapcsolódtak a záródokumentum megállapításai is. Az előkészítő háttér tanulmányok és a vita nyilvánvalóan a fejlődő országok problémáira fordították a figyelmet. Véleményünk szerint azonban lényeges az, hogy a kérdések globális, tehát a fejlett világot is magában foglaló vonatkozásait is érintsük. Az egész világot sújtják a környezeti károsodások, köztük a globális felmelegedési hatások is. A világgazdasági válság szociális következményei is globálisak, és tovább mélyítették azt a helyzetet, amelyet sok szakértő és nemzetközi szervezet elhúzódó globális szociális válságként jellemzett.

A SZOCIÁLIS VISZONYOK 2010-BEN.

A szeptemberi csúcs idején a föld lakóinak száma 6873 milliárdra tehető. A demográfiai becslések szerint a következő öt esztendő során mintegy 360 milliárddal 7230 milliárdra nő a bolygó népessége. A növekedésből kb. 12 milliárdra a fejlett világban, s 348 milliárdra a fejlődő térségben kerül sor. Döntő többségük a fejlődő világ városait „szaporítja” 2009-ben a világon bekövetkezett, már évek óta jelzett „urbanizációs átalakulás”, amikor is a népesség több mint fele már városokban él. Ennek szociális és gazdasági következményeit még nem mérte fel igazán a világ. Az egyik leglényegesebb ezek közül a hagyományos, tehát több generáció együttélését és eltartását biztosító család-modell végleges felbomlása. Az elmúlt tíz esztendő során globális méretben a munkaerő létszáma 2,74 milliárdról 3,21 milliárdra nőtt.¹ A munkaerő 56,3 %-a 2010-ben Ázsiában összpontosult. Évente csupán a demográfiai statisztikák szerint 45 millióval nő a munkát keresők száma. A válság és a munkanélküliség és a falvakból a városokba áramlók tömege következtében ez a szám a következő öt esztendő során nyilván nagyobb lesz. Globális méretekben a fiatalok aránya munkaerőben 25% és tovább emelkedik. E csoportban a munkanélküliség aránya kb. kétszerese a világtárlagnak.

A világ 20 országára a népesség csökkenése jellemző. Az ilyen országok száma azonban emelkedik. Nemcsak a fejlett országok, egyre több fejlődő ország kerül szembe a népesség öregedésének és az eltartandók száma elemkedésének feladataival. A népességnövekedés lassulása és 2050-ig előre jelzett stagnálása ellenére a szociális problémák nem enyhülnek. A megoldandó feladatok nagyobbak és bonyolultabbak lesznek. Ezek között különösen nehezen kezelhetők a növekvő egyenlőtlenségek és a szegénység.

Az egyenlőtlenségek több dimenzióban alakultak ki. ***Az egyik ezek közül földünk társadalmának átrétegződése.*** Az elmúlt évtizedekben végbement globális változások nyomán, s különösen a globalizációs folyamat hatására bolygónk lakossága három nagy csoportra oszlott. Az első csoportba tartoznak azok, akik integrálódtak a világ fejlett, lényegében globalizált gazdaságába. A fejlett országok lakóinak mintegy 80%-a és a fejlődő országok lakosságának kb. 10 %-a sorolható e csoportba. Ezek jövedelemviszonyai lehetőséget adnak egy viszonylag magas életnívó biztosításához és életfeltételei a fejlett államokhoz igazodnak. A globalizáltak csoportjában nemcsak a fejlett, hanem a fejlődő világban is fontos réteg a „globális középosztály”. Ezt a réteget a fejlett országokban a világgazdasági válság különösen kedvezőtlenül érintette. Az USA-ban és a fejlett országok többségben az elmúlt évtized mérlege e fontos társadalmi csoport számára egészében véve negatív volt. Egyes fejlődő országokban, elsősorban Kínában ez sokkal kisebb mértékben volt jellemző. A második csoport bolygónk lakóinak több mint fele, akik alacsony jövedelemszinten élnek, a mezőgazdaságban, az informális gazdaságban vagy kirekesztve a társadalmakból. Van egy közbülső csoport is, a föld lakóinak több mint egyharmada, akik mozgásban vannak: a globalizáltak felé vagy ellenkező irányban.

Az egyenlőtlenségek másik dimenziója ***a képességek és a jövedelmek terén alakult ki.*** Ebben az összefüggésben a legáltalánosabban elfogadott mutatók a globális teljesítményi és jövedelemelosztási szakadékok. Ezek valóban hatalmasak. A XXI. század első 7 évében a fejlett világon élő kb 15% állította elő a világtermék 56%-át, s a föld lakóinak 85%-a a

¹ A 14-65 év közöttiek.

világtermék 44%-át. Vita folyik arról, hogy az elmúlt évtizedekben a gazdasági növekedés globális trendjei alapján, amikor a fejlett államok növekedési üteménél gyorsabb volt számos kevésbé fejlett országé, javult-e valamint a szegényebbek helyzete a jövedelemmegoszlásban? A válasz negatív. Az egy lakosra jutó jövedelmek tekintetében a felső 5% és az alsó 5 % közti arány 1990 körül 78:1, 15 évvel később 103:1 volt. A világ jómódú lakói 25%-a jutott az összes jövedelmek 75%-ához, s a szegényebb 75% kapta az összes jövedelmek 25%-át. Elég jelentős változások történek azonban a fejlettek csoportjában, s még nagyobb mértékben a kevésbé fejlett országok közötti egyenlőtlenségek alakulásában. A XXI század első felében az egy lakosra számított egészségügyi kiadások 540 dollárt tettek ki. A szegény államokban ez 30 dollár, a közepes fejlettségűekben 115 dollár és a gazdag országokban 3150 dollár volt. Figyelemreméltó, s a jövő szempontjából lényeges terület, amelyen a szegény és gazdag országok közti szakadék csökkent, a felsőoktatásban való résztvevők aránya az adott korosztályból.

A világ lakóinak kb 44%-a, több mint 3 milliárd ember napi US\$ 2,50-nél kevesebből él. A világon élő 2,2 milliárd gyerek közül 1 milliárd tekinthető szegénynek. A fejlődő világban élő 1,9 milliárd gyermek közül 121 millió nem jut iskolához, 640 milliónak nincs megfelelő lakása, 400 millió nem jut hozzá egészséges ivóvízhez és 270 millió még az alapvető egészségügyi szolgáltatásokhoz sem fér hozzá.

A szegénység különösen a válság következtében lényegesebb probléma lett a fejlett világban is. Az amerikai statisztikai hivatal adatai szerint 2009-ben az USA-ban a szegények száma 3,7 millióval nőtt és 44 millióra emelkedett. Ez az elmúlt fél évszázadban példátlan növekedés. Az EÜ-biztosítás nélküli amerikaiak száma meghaladta az 50 milliót.² A szegénység alakulását az EU statisztikai rendszere kevésbé egyértelműen kezeli. Az Eurostat két társadalmi csoportot vizsgál: az egyikbe tartoznak azok, akik anyagiakban szükségét szenvednek /materially deprived/³. Ezek a válság előtt az EU 501 milliós lakosságának 17%-át tették ki. Arányuk Romániában 50%, Lettországbán 40%, Lengyelországban, Magyarországon, Cipruson, Szlovákiában és Litvániában 30% volt. Svédország kivételével az egész Unióban magasabb volt az e kategóriába sorolt nők aránya, mint a férfiaké. A másik csoportba a szegénység kockázatától veszélyeztetetteket sorolják /Living at the risk of poverty/. Ezek olyan személyek, akik a nemzeti nettó átlagjövedelem 60%-a alatt élnek. Az EU 84 millió lakóját tartották e kategóriába sorolhatónak. A legmagasabb volt ezek aránya Lettországbán és Romániában. A Világbank által alkalmazott besorolás szerint, vagyis a napi két dollár jövedelemszintet véve alapul, a volt szocialista társégből több mint 60 millió személy tartozott e csoportba. Az ENSZ számára végzett saját kutatásaim szerint 2005-ben csaknem 70 millió ember tartozott-e csoportba a vizsgált térségben.⁴ Figyelemreméltó, hogy a gyermekszegénység a fejlett világban is viszonylag magas. Az EU keretében a gyermekek

² Washington Post Sep. 16, 2010

³ Az Eurostat azokat tekinti e kategóriába tartozóknak, akik az alább kilenc kategóriából legalább háromban hiányt szenvednek: Nem tudják a váratlan kiadásokat fedezni, nem tudják egy legalább egy heti, évi lakóhelyükön kívüli üdülési kiadásait finanszírozni, hátrálékba kényszerülnek köztartozásaik, hiteltörlesztésük, részleteik, lakbérük, stb. kifizetésével. Nem engedhetik meg maguknak, hogy legalább másodnapként húst fogyasszanak, nem tudják finanszírozni lakásuk fűtését, nincs mosógépük, színes TV-jük, autójuk, stb. / Kivételek azok, akik a fentiek vásárlásától önként tartózkodnak, jöllehet megengedhetik maguknak

⁴ Mihály Simai: Poverty and Inequality in Eastern Europe and the CIS Countries."Flat World, Big Gaps" kötetben, Jomo K.S. and Jacques Baudot (ed) Longman and Zed, in association with the United Nations, /London, New York, South Asia and the UN global press/2007

20%-a tartozik e csoportba. Ugyancsak viszonylag nagy a 65 éven felüli egyedül élő személyek aránya. /28%/ Ez egyes országokban azonban /pl. Ciprus, Románia, Bulgária/ meghaladja a 60%-ot.

Az egyenlőtlenségek növekedésének harmadik *igen jelentős forrása és mutatója a tulajdonviszonyok alakulása*. A XX. század második felében radikálisan megváltoztak a rendszerben a tulajdonviszonyok. A világvagyonna vonatkozó becslések és elemzések szerint földünk lakói közül a legggazdagabb 2% tulajdonában van a világvagyon több mint fele, s a legfelső 1% rendelkezik a tulajdon 40%-ával. A világ lakóinak „alsó” 50%-a a világtulajdon 1%-át mondhatja magáénak. Az elmúlt 2 évtizedben a privatizáció, a tőkék koncentrációja s a pénz valamint az értékpapírpiacon által biztosított új lehetőségek nyomán nőtt a gazdagok száma. A dollár-milliárdosok száma kb. 500 s közülük 280 él az Egyesült Államokban és mintegy 30 Oroszországban.

A MIILENIUMI CÉLOK: EREDMÉNYEK ÉS KUDARCOK

A Millenniumi Fejlesztési célokkal összefüggésben 60 statisztikai mutató alapján a fejlődő térséget vizsgálta a világcsúcs⁵. Bizonyos eredmények születtek az éhség enyhítésében, az ivóvíz ellátás és az egészségügyi viszonyok javításában, a gyermekek immunizálásában. **Több mint egymilliárd ember jutott tiszta ivóvízhez, ugyanakkor 900 millió számára továbbra is súlyos gond az egészséges ivóvíz biztosítása.**⁶ A fejlődő világ lakóinak több mint fele, 2,6 milliárd ember él továbbra is rossz higiéniai viszonyok között. Javult a fejlődő világban is az egészségügyi helyzet. A fertőző betegségekben elhunytak aránya tíz év alatt az öt éven aluli gyermekek esetében 28%-ról 16%-ra esett, hála az immunizáció terjedésének 50%-al csökkent a maláriában elhunytak száma. Ugyanakkor új, súlyos problémák is keletkeztek. Az egyik az AIDS terjedése. A 33 millióra becsült fertőzöttek döntő többsége a fejlődő világban él és, s a 2,7 millió körüli új fertőzések valamint a 2 milliós halálozás zöme a fejlődő térséget sújtja. Bizonyos javulás ellenére továbbra is gyorsan terjed a fejlődő országokban a TBC is. A világon az elmúlt néhány évtizedben felfedezett 40 „új” járványos betegség többsége is a fejlődő térségben illetve e térségből terjed. Igen kevés javulás történt a nők helyzetében, ami befolyásolja iskolába jutásukat, képzettségüket munkalehetőségeiket, jövedelmi és egészségügyi viszonyaikat. Néhány fontos területen, illetve jónéhány országban a fentiekben az időarányos célok nem teljesültek és teljesen kizárt a célok megvalósulása 2015-ig is. Ezek közé tartozik általában az egészségügyi szolgáltatásokhoz való hozzáférhetőség, a nők és a szegény családok helyzetének javítása, a városi nyomortelepek higiéniai és általában életfeltételeinek javítása, a családtervezés. Nem csak azért nem teljesültek a célok, mert túl merészek vagy teljesíthetetlenek voltak, vagy túl rövid volt az idő. A csúcs vitái és az előkészítő dokumentumok is szóltak arról, hogy számos fejlődő ország sem teljesítette vállalt kötelezettségeit. Sokkal kevesebb pénzt fordított az adott célokra. Nem törődött az adott területtel a politika. Polgárháborúk vagy más politikai zavarok lehetetlenítették a racionális cselekvést. Igen sokan marasztalták el a külső feltételeket is: a

⁵ . Az elemzésekkel kapcsolatban figyelembe kell venni, hogy az adatok döntően bizonytalan becslések, amelyek azonban viszonylag jól tükrözik a főbb tendenciákat. A legtöbb esetben hiányoznak, vagy csak nagy késéssel állnak rendelkezésre a hivatalos statisztikák. Eltakarják azonban az egyes térségek vagy államok tényleges viszonyait

⁶ A hozzáférés a tiszta vízhez súlyos globális probléma marad. 2025-ig a világon mintegy 3 milliárd embert sújthat a vízhiány /Személyenként évi 1000 köbméternél kevesebb vízzel számolva/

világgazdasági válságot vagy általában a világgazdasági viszonyokat. Figyelemreméltó volt e téren Kuba és Svajc állásfoglalása: a kubai az egyenlőtlen cserét, a külső pénzpiaci feltételeket, a fejlett országok magatartását és politikáját hibáztatta. A svájci elnök pedig arra hívta fel a figyelmet, hogy a célok jelenségekkel, következményekkel és nem azok alapvető okaival kapcsolatosak.

A fejlett országok közül egyébként csak öt ország teljesítette egészében véve a segélyekkel kapcsolatos vállalását. Nem véletlenül választotta az ENSZ a csúcskonferencia jelmondatának: "Tartsuk be ígéreteinket", utalva a nem teljesítő országok nagy számára.

A célok között centrális fontosságú volt a szegénység csökkentése. E téren a világgazdasági válságot megelőzően néhány országban, különösen Kínában, Indiában és néhány afrikai országban látványos javulás történt A globális átlagok elsősorban ezeknek a statisztikáit tükrözik. Megjegyzendő az is, hogy a világbank módosította az 1 dollár/fő mutatót 2008-ban, s felemelte 1,25-re. A valóságban azonban sok szakértő a napi 2 dollár/fő jövedelmet e téren reálisabbnak tekinti. Az 1,25 mutató szerint a szegények száma globálisan 1,8 milliárdról 1,4 milliárdra csökkent 2008-ra. Nőtt azonban a trópusi Afrika térségében. Világosabbá vált ugyanakkor az is, hogy nem elég a szegénység arányait statisztikai mutatókkal mérni. Ez ugyanis többdimenziós. Figyelembe kell venni ugyanis azt, hogy a szegények egyben kirekesztettek is az adott ország társadalmában, s hozzáférésük a munkalehetőségekhez, a táplálékokhoz, az egészségügyi szolgáltatásokhoz, a szociális ellátáshoz, az iskolákhoz lényegesen rosszabb mint a többi rétegeké. *A világgazdasági válság nemcsak megállította a milleniumi célok egyébként is egyenlőtlen teljesülésének folyamatát, hanem visszavetette az addigi javulást és kétségessé tette a jövő fejlesztési célok realitását.* Kedvezőbbé váló globális feltételek esetén azonban az abszolút szegénységben élők számának felére csökkentését még mindig elérheti a fejlődő világ.

A világcsúcs előkészítő dokumentumaiból és számos felszólalásból is kitűnt, hogy a legtöbb célkitűzés megvalósulása döntő mértékben függ attól, hogy a világ államai mennyire tudják enyhíteni a globális foglalkoztatottsági válságot a következő években. Egyetlen ország sem tudta teljesíteni a világon a foglalkoztatottság növelésével kapcsolatos célkitűzéseket. Már a válságot megelőző 7 esztendőben sem sikerült számottevően növelni a foglalkoztatottságot. Szinte globális jelenséggé vált a munkahelyteremtés nélküli gazdasági növekedés. Miközben jelentősen nőtt a városi lakosság, sokkal kisebb mértékben emelkedett az új munkahelyek száma. A munka termelékenységének növekedése sok ország mezőgazdaságában ugyanakkor egyre több embert szorított ki az agrárszektorból. A szolgáltató szektorban „teremtett” új munkahelyek többsége alacsony jövedelmeket eredményező és labilis volt. A világon foglalkoztatottak több mint egyötöde napi 1,25 dollárnál kevesebből élt 2008-ban. A válság nyomán ezek száma 215 millióval nőtt. Jelentősen megnőtt a munkanélküliek és a részfoglalkoztatottak aránya is világszerte. A 15-24 év közti fiatalok körében különösen gyosann nőtt a munkanélküliség. Az ENSZ munkaügyi szervezetének számításai szerint 2010-2015 között több mint 300 millió új munkahelyet kellene teremteni a válságot megelőző munkanélküliségi szint eléréséhez.

Az ENSZ főtitkára a világcúcs feladati között külön kiemelte a nők és gyermekek helyzetének hatékonyabb javításával összefüggő célkitűzéseket, amelyek a millenniumi célok negyedik és ötödik pontjában szerepelnek. A világ 67 országában még mindig igen magas a csecsemő- és gyermekhaladóság, viszonylag kevés történt a nők egészségügyi és társadalmi helyzetének javulása terén. A következő 5 esztendő során a kitűzött célok teljesítéshez mindegy 80 milliárd dollárra lenne szükség.

A világcúcs lényegében eredményes volt. Nem a globális válsághalmazzal kapcsolatos pesszimizmus, nem a kudarcok túlhangsúlyozása, de nem is a megalapozatlan ígéretes és kincstári optimizmus, hanem általában reális és racionális helyzetelemzés, javaslatok jellemezték az ENSZ titkárság jelentését, az államfők, kormányfők, külügyminiszterek, nemzetközi szervezetek és társadalmi mozgalmak vezetőinek közel 200 felszólalását. Ennél többre nem is lehetett számítani.

A csúcskonferencia záródokumentumában lényegében hosszas vita után egyeztek meg az előkészítéssel megbízott diplomaták és szakértők. A dokumentum abból indult ki, hogy jelenleg a világnak nem egy válsaggal, hanem szorosan összefonódott válságok halmazával kell megbirkóznia. Meghatározó fontosságú, hogy az államok mit tesznek saját maguk. A „nemzeti tulajdonúnak” deklarált fejlesztési tevékenységet, amelyben a prorításokat a helyi vezetésnek kell kialakítania, a nemzetközi programok és külső támogatás csak kiegészíthetik. Sikeres nemzeti fenntartható fejlődést az emberi jogokkal, a nemek közötti egyenlőséggel, a jó kormányzással, a béke és biztonság céljaival összefüggésben lehet és kell elérni. Kulcsfontosságú marad a szegény rétegek felemelése, képességeik fejlesztése és helyzetük javítása. A zárónyilatkozat kiemeli, hogy a Milleniumi Fejlesztési Célok elérése az állami beavatkozás gyorsítását és átfogó fejlesztési stratégia kialakítását igényli olyan kulcsterületeken, amelyek elősegítik az egyenlőségen alapuló és fenntartható növekedést valamint szerkezetí változásokat. A következő években, amikor a gazdasági növekedés a válság előttinél valószínűleg lassúbb lesz, központi fontosságú lesz a gazdasági felledülés fenntarthatósága, megfelelő munkahelyek teremtése, a falusi körzetek gazdasági és technikai flemelése. A dokumentum kiemeli, hogy a milleniumi célok megvalósításához szükséges anyagi forrásokat mindenekelőtt a fejlődő országokban kell előteremteni és hatékonyan felhasználni. A külső partnereknek, elsősorban az OECD tagállamainak segíteniük kell azonban a fejlődő országokat, hogy kedvezőbb feltételek mellett jussanak fejlesztési forrásokhoz. Ugyancsak lényeges feladat olyan globális feltételek, biztosítékok, szabályzók kialakítása, amelyek csökkentik a válságok veszélyét a következő években. Hangsúlyozza a dokumentum azt is, hogy nagyobb szerepet kell vállalnia a feladatok megvalósításában a magánvállalkozásoknak is, a falusi farmerektől kezdve a globális transznacionális társaságokig, a beruházásokban, az infrastruktúra fejlesztésében, a képzésben és főleg a munkaalkalmak teremtésében és megtartásában. ***A záródokumentum javasolta, hogy a közgyűlés évenként elemezze a milleniumi célok és a zárónyilatkozatban foglalt új feladatok teljesítését. Előirányozta 2013-ra egy speciális tanácskozás összehívását a célok megvalósulásának helyzetéről és kilátásairól. Megbízta ugyanakkor a Világszervezetet, hogy kezdje el a 2015 utáni feladatokkal kapcsolatos elemző- és kutatómunkát.***